

Maria Jolanta Radziszewska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

maria.radziszewska@uwm.edu.pl • <https://orcid.org/0000-0003-0572-7631>

Olsztyńskie inicjatywy poświęcone jubileuszowi 250. rocznicy powołania Komisji Edukacji Narodowej pod kuratelą Komisji Edukacji Towarzystwa Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie

Olsztyn initiatives dedicated to the 250th anniversary of establishing
the Commission of National Education under the supervision
of the Education Commission of the Scientific Society of Wojciech
Kętrzyński in Olsztyn

Allensteiner Initiativen zum 250. Jahrestag der Gründung der Kommission
für Nationale Bildung unter der Schirmherrschaft des Bildungskomitees
der Wissenschaftlichen Gesellschaft Wojciech Kętrzyński in Allenstein

250. rocznica powołania Komisji Edukacji Narodowej stworzyła okazję do podjęcia kilku form upamiętnienia tego wydarzenia w środowisku olsztyńskim. Autorka skupia się tu głównie na inicjatywach, których pomysłodawcami byli członkowie Komisji Edukacji Towarzystwa Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie. Będą to konferencja naukowa, wystawa posterowa oraz wystawa eksponatów.

O KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ SŁÓW KILKA

Komisja Edukacji Narodowej została powołana 14 października 1773 roku przez Sejm Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Patronat nad nią objął król Stanisław

August Poniatowski. Utworzona wówczas pod nazwą „Komisja nad Edukacją Młodzi Narodowej Szlacheckiej Dozór Mającej”¹ stanowiła świecką władzę oświatową. Działalność Komisji Edukacji Narodowej, która przejęła mienie skasowanego przez papieża Klemensa XIV (1705–1774) bullą *Dominus ad Redemptor* zakonu jezuitów, zmierzała w kierunku organizacji oświaty świeckiej pod kuratelą państwa. Kreowany przez Komisję Edukacji Narodowej ideał wychowania odnosił się do ideału realizowanego przez założyciela Collegium Nobilium pijara Stanisława Konarskiego (1700–1773) i był nim dobry człowiek i obywatel². W ciągu 21-letniej działalności Komisji Edukacji Narodowej można wyróżnić kilku etapów jej prac. W pierwszej kolejności Komisja Edukacji Narodowej podjęła się prac organizacyjnych mających na celu wypracowanie norm ustawodawczych dla szkolnictwa, ustalenie struktury szkolnej. Jako organ doradczy Komisji Edukacji Narodowej, 7 marca 1775 roku, zostało powołane Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych³. Aktywność członków Komisji Edukacji Narodowej przyniosła też regulacje przepisów dla nauczycieli oraz reformę uniwersytetów, ówczesnej Akademii Krakowskiej i Akademii Wileńskiej. W myśl haseł epoki Oświecenia w murach zreformowanych uniwersytetów ze strukturą dwóch kolegiów fizycznym i moralnym zagościł duch empiryzmu i pragmatyzmu podążający w kierunku tworzenia pracowni i gabinetów naukowych, prowadzenia badań czy popularyzacji nauki. Jak zauważa Kalina Bartnicka, „Są świadectwa, że w swoim czasie nasze reformy były doceniane przez pedagogów europejskich i oddziaływały na reformy edukacji w Rosji i w Niemczech”⁴. To argument za tym, że warto dyskutować o Komisji Edukacji Narodowej, a szczególnie w roku jej zacnego jubileuszu.

KONFERENCJA NAUKOWA

Z okazji Jubileuszu 250. rocznicy utworzenia Komisji Edukacji Narodowej w dniach 16–17 października 2023 roku w Olsztynie odbyła się Ogólnopolska Konferencja Naukowa z udziałem gości zagranicznych pt. „Komisja Edukacji Narodowej i jej dziedzictwo”. Wydarzenie zostało objęte patronatem Towarzystwa Historii Edukacji oraz Dziekan Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Przedsięwzięcie zorganizowała Komisja Edukacji Towarzystwa

¹ [Ustanowienie Komisji Edukacji Narodowej], *Kommissyja Edukacyi Narodowej Korony Polskiej i W. Ks. Litewskiego* [Uniwersał] z 24 X 1773, w: *Komisja Edukacji Narodowej (pisma Komisji i o Komisji)*. Wybór źródeł, zebrał i opracował S. Tync, Wrocław 1954, s. 25.

² S. Konarski, *De viro honesto et bono cive ab ineunte aetate formando* [1754], tłum. Irmina Lichońska, w: *Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej*, t. 1: *Od wychowania pierwotnego do końca XVIII stulecia*, wybór i oprac. S. Wołoszyn, wyd. drugie zmienione, Kielce 1995, s. 503.

³ C. Majorek, *Myśl pedagogiczna i praktyka oświatowo-wychowawcza w działalności Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1977, 20, s. 21–36.

⁴ K. Bartnicka, *Uniwersytety europejskie na przełomie XVIII i XIX wieku*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2015, 1, s. 43.

Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, Katedra Pedagogiki Ogólnej i Opiekuńczej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie we współpracy z Instytutem Północnym im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Warmińsko-Mazurskim Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Olsztynie i oddziałem Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego w Olsztynie przy wsparciu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Powołano Komitet Naukowy Konferencji w skład którego weszli: prof. dr hab. Stanisław Achremczyk – przewodniczący, prof. dr hab. Józef Górniewicz – wiceprzewodniczący, prof. dr hab. Romuald Grzybowski, prof. dr hab. Janina Kamińska, ks. prof. dr hab. Marian Nowak, prof. UKEN dr hab. Katarzyna Dormus, prof. UK dr hab. Piotr Gołdyn, prof. UAM dr hab. Justyna Gulczyńska, dr hab. Alicja D. Kicowska, prof. UŚ dr hab. Krzysztof Nowak, prof. UWM dr hab. Marzenna Nowicka, prof. UWM dr hab. Joanna Ostrouch-Kamińska, dr hab. Karol Sacewicz, prof. UJ dr hab. Maria Stinia, prof. UMK dr hab. Agnieszka Wałęga.

Konferencja pt. „Komisja Edukacji Narodowej i jej dziedzictwo” zgromadziła spore grono słuchaczy. W uroczystości wzięli udział przedstawiciele władz olsztyńskich instytucji kultury, oświaty i nauki – prof. Stanisław Achremczyk prezes Towarzystwa Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, dr Jerzy Kiełbik dyrektor Instytutu Północnego im. Wojciecha Kętrzyńskiego, prof. Norbert Kasparek dyrektor Archiwum Państwowego w Olsztynie, mgr Henryk Sienkiewicz wicedyrektor Warmińsko-Mazurskiego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Olsztynie, ks. prof. UWM dr hab. Marek Jodkowski Archidiecezjalny Konserwator Zabytków, prof. UWM dr hab. Joanna Ostrouch-Kamińska dziekan Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, prof. Józef Górniewicz kierownik Katedry Pedagogiki Ogólnej i Opiekuńczej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, prof. UWM dr hab. Marzenna Nowicka prezes olsztyńskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego i dyrektor Instytutu Nauk Pedagogicznych Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, dr hab. Alicja Kicowska historyk wychowania, dr Teresa Pietraszek, dr Andrzej Wołodźko. Ponadto środowisko akademickie reprezentowali przedstawiciele następujących uczelni: Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku, Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni, Uniwersytet Kaliski im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego, Wołyński Narodowy Uniwersytet im. Łesi Ukrainki w Łucku, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Rzeszowski, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Uniwersytet Warszawski. W wydarzeniu uczestniczyli też członkowie towarzystw naukowych (Towarzystwo Historii Edukacji, Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, Polskie Towarzystwo Pedagogiczne), studenci kierunku pedagogika, pedagogika specjalna, pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna Wydziału Nauk

Spółecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie oraz słuchacze Uniwersytetu Trzeciego Wieku.

Oficjalnego otwarcia konferencji w Domu Polskim przy ul. Partyzantów 87 w Olsztynie dokonała prof. UWM dr hab. Joanna Ostrouch-Kamińska Dziekan Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie oraz dr Jerzy Kielbik Dyrektor Instytutu Północnego im. Wojciecha Kętrzyńskiego.

Część merytoryczną konferencji w formie hybrydowej otworzył moderator prof. Józef Górniewicz. Jako pierwsza referat wygłosiła prof. Janina Kamińska reprezentująca Uniwersytet Warszawski, która zwróciła uwagę słuchaczy na problematykę reformy Akademii Wileńskiej w kierunku przekształcenia jej w Szkołę Główną Wielkiego Księstwa Litewskiego. Prelegentka podkreśliła, że Komisja Edukacji Narodowej wprowadziła ogromną zmianę nie tylko w myśleniu o uniwersytecie, ale także jego organizowaniu. Wówczas doszło do zmiany w podejściu do kształcenia i uprawiania nauki. Uniwersytet stał się uczelnią świecką, z Komisją Edukacji Narodowej jako władzą zwierzchnią. Następnie prof. UMK dr hab. Agnieszka Wałęga przybliżyła działalność Towarzystwa do Książ Elementarnych w latach 1775–1793, wskazując na takie jego osiągnięcia jak: opracowanie zakresu i celu nauczania wszystkich przedmiotów realizowanych w szkołach średnich, przygotowanie szczegółowych planów nauczania, ustalenie wykazu obowiązków nauczycieli poszczególnych przedmiotów. Obie prelegentki w latach 2012–2018 wchodziły w skład zespołu historyków wychowania, który prowadził prace badawcze w ramach grantu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki pt. „Komisja Edukacji Narodowej model szkoły i obywatela – koncepcje, doświadczenia i inspiracje”. Kolejnym prelegentem w obradach plenarnych był prof. Stanisław Achremczyk. Prelegent odnosząc się do tematu przewodniego konferencji zaprezentował sylwetkę biskupa warmińskiego Ignacego Krasickiego (1735–1801) oraz jego zapatrywania na reformy Komisji Edukacji Narodowej. Poprzez analizę dzieł tj. *Mikołaja Doświadczynskiego przypadki*⁵, *Monachomachia*⁶, wskazał na poparcie przez Krasickiego idei KEN w kierunku tworzenia narodu przez wychowanie publiczne. Następnie głos zabrał prof. uczelni dr hab. Piotr Gołdyn z Uniwersytetu Kaliskiego im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego, który omówił genezę pochodzenia Medalu Komisji Edukacji Narodowej i jego dalsze losy. Warto nadmienić, że medal ustanowiony w 1956 roku ustawą o prawach i obowiązkach nauczycieli, jest nadal nadawany za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania. Zwieńczeniem obrad plenarnych była dyskusja, którą poprowadził kolejny moderator tej części obrad dr hab. Paweł Piotrowski.

Sekcje tematyczne, po przerwie, odbywały się równolegle. W dwóch spotkaniach razem wygłoszono 13 referatów.

⁵ I. Krasicki, *Mikołaja Doświadczynskiego przypadki*, Warszawa 1776.

⁶ I. Krasicki, *Monachomachia*, Lipsk 1778.

Tematem przewodnim Sekcji I był: „Dorobek Komisji Edukacji Narodowej”. Spotkanie odbywało się stacjonarnie w bibliotece Domu Polskiego. Moderował je prof. UK dr hab. Piotr Gołdyn. Obrady w sekcji otworzył dr Jacek Stachowicz z SGGW, który zreferował kwestię nadzoru nad szkołami w okresie działalności Komisji Edukacji Narodowej. Z kolei prof. dr hab. Norbert Kasperek reprezentujący Archiwum Państwowe w Olsztynie i UWM, przedstawił słuchaczom próbę oceny prac Komisji Edukacji Narodowej. Problematykę charakteru obchodów 200-lecia Komisji Edukacji Narodowej w wymiarze krajowym i regionalnym podjęła prof. UAM dr hab. Justyna Gulczyńska. Prelegentka dowiodła, że w 1973 roku z jednej strony widoczny był wpływ dziedzictwa Komisji Edukacji Narodowej na rozwój ówczesnej przestrzeni edukacyjno-wychowawczej, z drugiej wykorzystano spuściznę Komisji Edukacji Narodowej w transmitowaniu i percepcji ideologii komunistycznej w edukacji okresu PRL-u. Kolejne trzy referaty wygłosiły przedstawicielki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Dr Danuta Kamilewicz-Rucińska przedmiotem zainteresowań badawczych uczyniła wpływ reform Komisji Edukacji Narodowej na współczesny system edukacyjny. Z kolei dr Małgorzata Stańczak rozważała zagadnienia dotyczące ucznia zdolnego w świetle spuścizny Komisji Edukacji Narodowej. Na zakończenie obrad wystąpiła dr Alicja Joanna Siegień-Matyjewicz, która wysunęła argumenty za niedocenionym fenomenem Komisji Edukacji Narodowej.

Uczestnicy Sekcji II obradowali w formie hybrydowej pod kierunkiem dr hab. Marzenny Nowickiej, prof. UWM. Myślą przewodnią tej części obrad był „Dorobek Komisji Edukacji Narodowej oraz polskiej myśli i praktyki pedagogicznej”. Sekcję II otworzył referat dr Ewy Barnaś-Baran z Uniwersytetu Rzeszowskiego, na temat: „Idee i dziedzictwo Komisji Edukacji Narodowej w działaniach nauczycieli i uczniów Collegium Ressoviense (I Gimnazjum, I Liceum im. S. Konarskiego)”. Jako druga głos zabrała dr Maria Radziszewska z UWM, która zaprezentowała materiały ze zbiorów Archiwum Państwowego w Olsztynie jakim są księgi pamiątkowe pt. „Zasłużeni dla Oświaty i Wychowania”. Inspiracją do zaprowadzenia ksiąg w 1973 roku był jubileusz 200. rocznicy powstania KEN. Prelegentka dr Elżbieta Dolata (UR) poddała analizie działalność Towarzystwa Opieki Zdrowia w Krakowie i jego aktywność na rzecz upowszechniania wiedzy higieniczno-zdrowotnej w Galicji na przełomie XIX i XX wieku. Kolejny referat wygłosił gość z zagranicy – dr hab. Oleh Razyhrayev, reprezentujący Wołyński Narodowy Uniwersytet im. Łesi Ukrainki w Łucku. Prelegent, który scharakteryzował działalność oświatową w Państwowym Zakładzie Wychowawczo-Poprawczym dla nieletnich w Przedzielnicy z perspektywy międzywojnia. Następnie przedstawicielka Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni, prof. uczelni dr hab. Agnieszka Nowak-Łojewska, wygłosiła referat pt. „Nauczyciele i uczniowie w szkole. Ich głos i perspektywa”. Na zakończenie Sekcji II wystąpiły studentki z Koła Naukowego Wczesnej Edukacji Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu

Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, które zwróciły uwagę słuchaczy na badania dotyczące problematyki wartości w utworach dla dzieci i młodszej młodzieży. Pierwsza z nich Michalina Czacharowska, odniosła się do wartości prezentowanych w utworach na kanale Nickelodeon, druga z kolei Dominika Burdalska przybliżyła dziecięcy świat wartości transmitowanych na kanale TVP ABC.

Po obiedzie zorganizowano panel warsztatowo-wystawowy. Moderowała go dr Maria Radziszewska przewodnicząca Komisji Edukacji Towarzystwa Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie. Tę część konferencji otworzył warsztat poświęcony Mikołajowi Kopernikowi. Prelegentka dr Iwona Józwiak z Warmińsko-Mazurskiego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Olsztynie, przybliżyła uczestnikom panelu postać Mikołaja Kopernika. Omówiła też zasady pochodzącej z Japonii formy opowiadania jakim jest teatrzyk kamishibai. Po warsztacie, referat pt. „Aby zawsze mieć przed oczyma ten jedyny nauk i książek cel, pożyteczność w życiu i społeczeństwie ludzkim» – podręczniki dla uczniów i nauczycieli z lat 1812–1918 w zbiorach olsztyńskich bibliotek. Komentarz do wystawy z okazji 250-lecia Komisji Edukacji Narodowej”, wygłosiły dr Małgorzata Sławińska i mgr Aneta Świder-Pięro z UWM. Referentki zachęcając do zwiedzania wystawy, omówiły wybrane jej eksponaty.

Wydarzenie zostało objęte patronatem mediów uniwersyteckich, które reprezentowali Janusz Pająk i Anna Wysocka z redakcji „Wiadomości Uniwersyteckich”. Konferencję, podczas uroczystej kolacji, podsumowali m.in. Anna Chmielewska-Metka zastępca dyrektora Instytutu Północnego im. Wojciecha Kętrzyńskiego, dr hab. Paweł Piotrowski oraz dr Wiktor Sawczuk z Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Organizatorzy wyrazili nadzieję, że spotkanie spełniło rolę naukowej wymiany poglądów i doświadczeń zorientowanych na konceptualizację problematyki poświęconej historycznym i współczesnym implikacjom dorobku Komisji Edukacji Narodowej z perspektywy globalnej i lokalnej.

WYSTAWA POSTEROWA

Koncepcja zorganizowania wystawy tematycznej poświęconej 250. rocznicy Komisji Edukacji Narodowej zrodziła się podczas zebrania Komisji Edukacji Towarzystwa Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie. Jej realizacją zajęły się dr Urszula Pulińska i dr Maria Radziszewska, reprezentujące jednocześnie Katedrę Pedagogiki Ogólnej i Opiekuńczej Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Wystawa pt. „Komisja Edukacji Narodowej 1773-1794” składała się z 8 plasz tematycznych. Na pierwszych dwóch, KEN została zaprezentowana jako pierwsza instytucja oświatowa w Polsce i w Europie. Kolejne dwie eksponowały systemu oświaty w Polsce po reformie Komisji Edukacji Narodowej, w tym jego graficzne

ujęcie. Na dalszych posterach znalazły się zagadnienia poświęcone początkom ruchu nauczycielskiego i stworzonego przez Komisję Edukacji Narodowej „stanu akademickiego”. Przybliżono zakres prac Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, w tym działalność wydawniczą.

Teksty opatrzone wykazem bibliograficznym oraz fotografią zamieszczone na posterach zostały przygotowane przez studentki kierunku pedagogika Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie – lic. Dianę Dunowską, lic. Oliwię Mazurkiewicz, lic. Natalię Szymańską, mgr Agnieszkę Żejmo pod kierunkiem wspomnianych opiekunów merytorycznych⁷. Opracowaniem graficznym zajął dr inż. Tomasz Nowakowski, wykładowca w Katedrze Dydaktyki i Wczesnej Edukacji Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Uroczyste otwarcie wystawy odbyło się 16 października 2023 roku w holu Domu Polskiego przy ul. Partyzantów 87 w Olsztynie. Ideę przedsięwzięcia przybliżyli autorzy wykładowcy, zaś studentki oprowadzały po jej ekspozycji. W gronie pierwszych zwiedzających wystawę znaleźli się uczestnicy konferencji naukowej pt. „Komisja Edukacji Narodowej i jej dziedzictwo”. Na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie wystawa była prezentowana od 17 października 2023 r. Przedsięwzięcie dofinansowano ze środków własnych Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

⁷ W projekcie wykorzystano m.in. prace takie jak: K. Bartnicka, *Komisja Edukacji Narodowej i jej Ustawy*, w: *Komisja Edukacji Narodowej. Kontekst historyczno-pedagogiczny*, red. K. Dormus, B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, R. Ślęczka, Kraków 2014, s. 111; B. Topij-Stempińska, *Jezuici i Komisja Edukacji Narodowej w polskiej historiografii XX wieku i początkach XXI wieku*, w: *Komisja Edukacji Narodowej...*, s. 410; S. Salmonowicz, *Podstawy prawne funkcjonowania Komisji Edukacji Narodowej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1980, 23, s. 49–50; B. Natoński, *Jezuici a Komisja Edukacji Narodowej*, „Roczniki Humanistyczne” 1977, t. XXV, z. 2, s. 65–69; S. Majewski, *Reformy szkolnictwa w Polsce od XVIII do XX wieku i ich wpływ na kształt współczesnego systemu szkolnego*, „Studia Pedagogiczne Akademii Świętokrzyskiej” 2003, 14, s. 99; P. Kołodziej, *Komisja Edukacji Narodowej. Mała reinterpretacja wielkiego mitu*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia at Didacticam Litterarum Polonarum et Linguae Polonae Pertinentia” 2014, t. V, nr 161, s. 14; J. Kamińska, *Komisja Edukacji Narodowej a reforma uniwersytetów*, w: *Lietuvos. Didžioji Kunigaikštystė Valstybė. Kultūra. Edukacija*, red. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Wilno 2015, s. 74–83; J. Kamińska, *Universitas Vilnensis. Akademia Wileńska i Szkoła Główna Wielkiego Księstwa Litewskiego 1773–1792*, Pułtusk–Warszawa 2004, s. 61–83; I. Szybiak, *Niektóre problemy nauczycieli szkół Komisji Edukacji Narodowej w latach 1773–1783*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1975, 18, s. 67; K. Bartnicka, *Oryginalność Komisji Edukacji Narodowej na tle europejskim*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2015, 33, s. 12–16; E. Kula, *Organizacja i funkcjonowanie szkoły podwydziałowej w Kamieńcu Podolskim w czasach Komisji Edukacji Narodowej*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika” 2016, 25, s. 625–626; J. Piłatowicz, *Zanim powstały politechniki. Nauczanie przedmiotów matematyczno-przyrodniczych i technicznych w dobie reform Komisji Edukacji Narodowej*, „Historia i Świat” 2013, 2, s. 78; Z. Kukulski, *Pierwiastkowe przepisy pedagogiczne Komisji Edukacji Narodowej z lat 1773–1776*, Lublin 1923; R. Dutkowska, *Komisja Edukacji Narodowej. Zarys działalności, wybór materiałów źródłowych*, Wrocław 1973; M. Chamcówna, *Programowo-organizacyjne podstawy działalności Komisji Edukacji Narodowej*, w: *Komisja Edukacji Narodowej*, red. J. Trzynadłowski, Wrocław 1976, s. 60–61; M. L. Ekiel-Jeżewska, *System kształcenia Komisji Edukacji Narodowej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2012, 49, s. 58–65; R. Stępień, *Udział pijarów w pracach Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych*, w: *Komisja Edukacji Narodowej...*, s. 158; A. Wałęga, *Autorzy podręczników szkolnych Komisji Edukacji Narodowej. Próba zarysu portretu zbiorowego*, w: *Komisja Edukacji Narodowej...*, s. 173–183; A. Karbowski, *O książkach elementarnych na szkoły wojewódzkie z czasów Komisji Edukacji Narodowej*, Lwów 1893.

WYSTAWA EKSPONATÓW

Z inicjatywą przygotowania wystawy eksponatów poświęconych KEN wysłała Komisja Edukacji Towarzystwa Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, która do współpracy zaprosiła olsztyński oddział Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego oraz pracowników Biblioteki Głównej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Członkowie olsztyńskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego w składzie: dr Klaudyna Bociek, mgr Milena Kaczmarczyk, dr Urszula Pulińska, dr Maria Radziszewska, dr Małgorzata Sławińska i mgr Aneta Świder-Pióro, opracowały koncepcję ekspozycji. Kustosz Sylwia Pac zajęła się pozyskaniem eksponatów na wystawę poświęconą podręcznikom dla uczniów i nauczycieli z lat 1812–1918. Z powodu ograniczeń terminowych związanych z wypożyczeniem podręczników z bibliotek krajowych, ostatecznie zdecydowano o prezentacji eksponatów ze zbiorów Biblioteki Głównej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie oraz Warmińsko-Mazurskiej Biblioteki Pedagogicznej im. Prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Olsztynie.

Na wystawie wyeksponowano ok. 50 publikacji w pięciu gablotach. Najliczniej były reprezentowane podręczniki do gramatyki języka polskiego (w tym autorstwa Onufrego Kopczyńskiego (1735–1817)⁸, Stanisława Jachowicza (1796–1857)⁹ oraz historii literatury rodzimej np. Kazimierza Władysława Wóycickiego (1807–1879)¹⁰. Osobno wyeksponowano dział poświęcony pracom pedagogicznym, w którym znalazło się dzieło sekretarza Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych Grzegorza Piramowicza (1735–1801) pt. *O powinnościach nauczycieli...*¹¹ oraz Augusta Jaskego (1836–1875), który nawiązywał do tradycji wydawania podręczników przez Komisję Edukacji Narodowej¹². Szczególnym zainteresowaniem zwiedzających wystawę studentów cieszyły się pogadanki dla przedszkolank w zbiorze Jadwigi Chrzęszczewskiej i Jadwigi Warnkówny, pt. *Na wieczornicy: podręcznik dla ochroniarek*¹³.

Wystawa podręczników dla zwiedzających była dostępna w Oddziale Zbiorów Specjalnych Biblioteki Głównej Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie w okresie od 14 października do 30 listopada 2023 roku. Zorganizowano ją jako wydarzenie towarzyszące Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej z udziałem gości zagranicznych pt. „Komisja Edukacji Narodowej i jej dziedzictwo”. Realizację przedsięwzięcia finansowo wspomogło Polskie Towarzystwo Pedagogiczne.

⁸ *Grammatyka języka polskiego przez X Onufrego Kopczyńskiego piara. Dzieło pozgonne*, Warszawa 1817.

⁹ S. Jachowicz, *Pomysły do poznania zasad języka polskiego*, Warszawa 1858.

¹⁰ K. Wł. Wóycicki, *Historia literatury polskiej w zarysach dla młodzieży*, Warszawa 1879.

¹¹ G. Piramowicz, *Powinności nauczyciela mianowicie zaś w szkołach parafjalnych i sposoby ich dopełnienia. Do użytku seminariów i dla nauczycieli szkół wiejskich*, Łódź–Warszawa–Poznań 1787, [wyd. pierwsze].

¹² A. Jeske, *Pedagogika obejmująca zasady i metody moralnego, fizycznego i naukowego wychowania dzieciak: ze szczególnym względem na potrzeby wychowania domowego*, Warszawa 1875.

¹³ J. Chrzęszczewska, J. Warnkówna, *Na wieczornicy: podręcznik dla ochroniarek*. cz. 1, Warszawa–Lublin–Łódź–Kraków 1913.

*

Wspomniane inicjatywy z okazji jubileuszu 250. rocznicy utworzenia Komisji Edukacji Narodowej, nie tylko przyczyniły się do popularyzacji osiągnięć Komisji Edukacji Narodowej, ale też stały się okazją do przypomnienia dorobku Komisji Edukacji Narodowej oraz jej inspirującej roli w rozwoju nauki, edukacji i kultury w Europie, w Polsce i na Warmii.